

alkotását többen is lefordították magyarra. Mindössze harminc évvel a mű megírása után Bérczy Károly ültette át magyar nyelvre (1866). Ezt Mészöly Gedeon fordítása követte, amely 1945-ben jelent meg nyomtatásban. Újabb, leginkább ismert interpretációja Áprily Lajos nevéhez fűződik (1953). Péter Mihály elemzéseiből most a legújabb, modern magyar fordítót, Galgóczy Árpádot is megismerhetjük, aki Puskin szövegének archaizáltságát és stiláris polifóniáját a mai magyar nyelven megőrizve leginkább visszaadja számunkra Puskin hangjának természetességét (1997).

Péter Mihály ebbe a fejezetbe tartozó dolgozatainak egyik csoportja az eredeti orosz nyelvű költői szövegek több szintű stilisztikai vizsgálatát adja (*A költői nyelv szemantikájáról, Még egyszer „a költészet grammatikájáról”, Két vers az emlékezésről*); másik csoportja a magyar fordításokat az eredeti szöveggel összevető elemzéseit tartalmazza (*Az Anyegin legújabb magyar fordítása, Morzsák az Anyegin asztaláról, A konnotáció szerepe a műfordításban, Puskin Részlovasának új magyar fordítása*). A fordítás-stilisztikai elemzések mindegyikéből kiviláglik az a Bahtyintól vett megállapítás, mely szerint „a költészet mintegy kifacsarja a nyelvben rejlő összes lehetőséget, a nyelv pedig szinte önmagát múlja felül” a költészetben. Ha tehát akár anyanyelvünket, akár egy idegen nyelvet igazán meg szeretnénk ismerni, érdemes a műfordítások elemzésére nagyobb figyelmet fordítanunk. A műfordítás – Péter Mihály itt Kardos Lászlót idézi – „örökös kollektív nemzeti küzdelem”, amelynek során „az egymás nyomába lépő fordítók az új vívmányok segítségével egyre teljesebben teszik tulajdonukká az idegen kincseket”. Ma azt mondanánk, ez a gondolat nem más, mint a hermeneutika, a recepció-esztétika modern alapvetése.

A fejezetet és egyben a tanulmánykötetet záró dolgozat Kosztolányi Dezső *Szegény anyám csak egy dalt zongorázik* című versének funkcionális stilisztikai elemzése. Péter Mihály tanulmánykötete első darabjaiban a humanizált nyelvészetről olvashatunk. Itt

teljes vértetben áll előttünk a humanizált nyelvészetet művelő humanista, az etikus ember. Az a tudós stilszta, aki az irodalom felől közeledett a nyelvészethez, s a többi művészeti ágra is kitekintve itt Kosztolányi zenei nyelvében mutatja fel nekünk a grammatikai és poétikai szerkezetekben testet öltött irodalom etikus tartalmát, esztétikai értékét.

Péter Mihály *Nyelv, stílus, költői beszéd* című tanulmánykötete a *Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* sorozat XLIX. köteteként jelent meg. Őt olvasva jövőnk rá, milyen kevés az újabb nyelvészgenerációk képviselői között az ilyen nagyformátumú, a nyelv és a nyelvet beszélő ember előtt alázattal fejet hajtó s a nyelvhasználó iránti tisztelettel a nyelvi formát funkcionális alakulásában szemlélni tudó humanista filológus. Szeretnénk ezért, ha minden kezdő és „haladó” nyelvész, minden leendő és gyakorló nyelvtanár bizalommal venné kezébe ezt a kötetet. Megérzi majd benne azt a tisztességet s azt a szakmai biztonságot, amellyel Péter Mihály az olvasó kezébe adja Ariadné fonálát, hogy bátran eligazodhasson – bármilyen nyelvet válasszon is – a „nyelvhasználati, funkcionális dialektusok” bonyolult, bár minden szegletében szépséges útvesztőiben.

Cs. Jónás Erzsébet

Tóth Szergej (szerk.)

Hatalom interdiszciplináris megközelítésben

Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó:
Szeged, 2006. 233 p.

Mi sem lehet aktuálisabb 2006 Magyarországon, mint egy hatalomról szóló könyv, hiszen a közbeszédünk egyik leggyakoribb témája ismét a hatalom lett, annak megszerzése és elvesztése, és ezeknek lehetséges módzatai. Semmi meglepőt nem találunk abban, hogy a Google internetkereső ezen

sorok írásakor (2006. október 7-én) a *hatalom* szóra összesen körülbelül 1.820.000 találatot adott, míg a hatalommal gyakran párban emlegetett *erkölcs*-re csak nagyjából 414.000 jutott.¹ Úgy érezzük, a hatalom mindenhol jelen van, mindent átszö, mindent kisajátít a magánéletünktől a nyelvünkig. Így már nem is csodálkozunk (miképp még csodálkoztunk pár éve, mikor megtudtuk, hogy a *polgár* meg a *nemzet* szó nem is azt jelenti, aminek addig gondoltuk), ha azt írja a reggeli újság, hogy egyik pártunk „anyanyelvi szinten bírja egy seholnincs államrend párhuzamos szókészletét” és „orwelli nyelvezetükben minden mást jelent”².

Azt mondhatjuk tehát – nem csak nyelvészként szemlélve a világot –, hogy aktuális könyv a Tóth Szergej szerkesztette *Hatalom interdiszciplináris megközelítésben* című kötet, jöllehet eredetileg semmiféle szándékolt aktualizálás nem volt megjelentése mögött. A legtöbb kötetbeli írás a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Karának Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke és a Magyar Tudományos Akadémia Szegedi Akadémiai Bizottságának Nyelv- és Irodalomtudományi Szakbizottsága rendezésében 2004. november 26-án megtartott *A hatalom interdiszciplináris megközelítésben* című konferencia előadásaként hangzott el másfél évvel a megjelenés előtt. Az előadások egy része (gyaníthatóan a szerkesztőhöz vissza nem érkezett kéziratok okán) kimaradt a kötetből. Emiatt az olvasók sajnos nem tudhatják meg, miért várta egy képes magazin a világvégét 2000. május 5-én (Zombori Ottó: *Hatalom és tudománytörténet*), hogy hogyan bomlott fel a nemzeti irodalom kánonja (Szilágyi Ákos: *Hatalom és irodalom*), hogy hogyan néz ki a hatalom és a média kapcsolata (György Péter), és hogy milyen párhuzamok mutathatók ki Kadosa Pál Kossuth-díjas május elsejei dala és Händel Tűzijáték-szvitje között (Ordasi Péter).

Bekerült viszont a könyvbe Szabó Miklós *Hatalom és jog*, Mihályi Péter *Hatalom és gazdaság*, Ormos Mária *Hatalom és törté-*

nelem, Cságoly Ferenc *Hatalom és építészet*, Kapitány Gábor és Kapitány Ágnes *hatalom és jel* témakörbe tartozó *Néhány gondolat a hatalomról*, Csányi Vilmos *Az emberi természet és a hatalom*, Balázs Géza *A nyelv, a politika, a hatalom, az érdekek szolgálatában* és Hann Ferenc *Hatalom és művészet* című tanulmánya, amelyek elhangzottak előadásként is. Ezekhez járul még Bańcerowski Janusz, Gúti Erika és Szépe György, Gál Zsuzsanna, Tóth Szergej, valamint Vass László egy-egy írása: kivétel nélkül a hatalom és a nyelv kérdését boncolgatja mindegyik.

A *hatalom és nyelv* témakör túlsúlyának oka nyilvánvaló: ugyan a hatalom interdiszciplináris megközelítésének igénye egyenesen következett abból, hogy a konferenciát rendező alkalmazott nyelvészeti tanszék maga is interdiszciplináris jellegű, ahol a pszicholingvisztikától a beszédmagatartáson át a szociolingvisztikáig terjed az oktatási skála, de azért érdeklődésüknek és a szervező–szerkesztő Tóth Szergej érdeklődésének a középpontjában mégis a nyelv áll.

A hatalommal foglalkozó területek palettájáról feltűnően hiányzik egy szín: nem találunk a konferencia előadói (így a kötet szerzői) között politikusokat. Persze mindezt furcsállhatjuk, sajnálhatjuk, de leginkább mégis természetesnek tekinthetjük...

A kötet központi fogalma, a vizsgálatok tárgya a *hatalom*. Feltűnő, hogy ennek ellenére a szerzők nagy része mégsem igazán akarta meghatározni, hogy ő maga milyen jelentsben használja ezt a szót. Többségüknél a *hatalom* jelentése csak implicit módon jelenik meg, pedig korántsem annyira egyértelmű, mit is érthetünk rajta,³ hiszen – mint Cságoly Ferenc írja – „a hatalomnak sokféle formája van – melyikről beszélünk? A politikai hatalomról? A pénz hatalmáról, a gazdasági hatalomról? Vagy netán a tudás hatalmáról?” (p. 49). Összességében az a benyomásunk támadhat, hogy a szerzők (gyakran ki sem mondva) a *politikai hatalommal* azonosítják a hatalmat. Mivel a konferencia (majd a kötet) célja nem a *hatalom* definiálása volt, termé-

szetes, hogy mást és mást értenek rajta a tanulmányok készítői. Egyedül Szabó Miklós, a kötet első írásának (*Hatalom és jog*) szerzője szán nagyobb, több alfejezetnyi teret a fogalom körüljárásának (pp. 9–22). A *hatalom* definícióinak, körülírásainak elmaradása jó példa rá, hogy ez a szó, mint megannyi társadalomtudományi kifejezésünk, nem annyira terminusként, mint inkább a köznap használatából került be a tudományos szövegekbe. Nem nagy dicsőség ez, de nem is szokatlan a humán tudományokban. „Itt ugyanis gyakori dolog, sőt az a jellemző, hogy az egyes tudományok tárgyát bizonyos értelemben maguk az illető tudomány művelői »teremtik meg«, mégpedig valamilyen absztraktum formájában. Ezt az absztraktumot, amelyet aztán vizsgálatuk specifikus tárgyának tekintenek, nem mindig maguk alkotják meg csakugyan, hanem (...) úgy veszik át a szót a mindennapi, vagy legalábbis nem tudományos beszédből, csak azon módosítanak egy kicsit esetleg, amit majd a tudományban érteni fognak rajta. Ez az átértelmezés rendszerint egy még tudomány előtti, de már értelmiségi fajta beszédben kezdődik meg, itt válik a szó igazi absztraktummá, alkalmassá arra, hogy egy humán tudomány művelői azt tekinthessék tudományuk igazi tárgyának.”²⁴

A hatalomról a definíciók hiánya ellenére nagyon sokat megtudhatunk a tanulmányok olvasói, és mivel nem magáról „a” hatalomról van szó a kötetben (erről el lehet inkább olvasni Bertrand Russell magyarul is megjelent műveit), talán kevésbé állt fenn annak veszélye, hogy a szerzők belelépnek az „absztraktumok csapdájába”.

A könyv tizenhárom írását fölösleges és értelmetlen lenne egy rövid ismertetésben sorra venni, célszerűbbnek látom inkább csak a hatalom és a nyelv témakör számomra legizgalmasabb kérdéseiről szólni, bár kétségtől sokakat érdekelhet az is, hogy érvényes-e a jog legitimitása erkölcsi alapok nélkül (Szabó Miklós), hogy miért épült rossz alapra a szocialista tervgazdálkodás, és miben

voltak érdekeltek a privatizáció során az állami vállalatok vezetői (Mihályi Péter), hogy miért nem döntötték le a svájciak Tell Vilmos-szobraikat, miután kiderült, hogy a hős nem létezett (Ormos Mária), hogy mit mutat a pártvezetők fényképeinek elhelyezése a pártirodáknak (Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor), és hogy hogyan lehetett hat hónap börtönt kapni egy dadaista ötletért (Hann Ferenc). Ezek miatt az írások miatt fogják remélhetőleg nemcsak nyelvészek és a nyelv iránt érdeklődők is forgatni ezt a kötetet.

A hatalom és nyelv kapcsolatát boncolgatva számtalan téma vetődik fel a kutatók érdeklődésének megfelelően. Vass László például (*Láttelek egy 'átmeneti kor'-ból*) József Attila *Külvárosi éj* című költeményének mint verbális nyelvi szövegnek és Kass János, illetve Würtz Ádám egy-egy illusztrációjának mint vizuális összetevőknek a multimediális elemzését végzi el; Gaál Zsuzsanna pedig (*Narratívumok a bíróságon*) a bírósági kommunikáció nyelvi mechanizmusait veszi szemügyre egy vádlotti vallomás jegyzőkönyvének illusztrálva, hogy „a nyelvészet komoly segítséget nyújthat a hatalom intézményesült formáinak”. Ezek az írások kisebb hatókörre érvényesen mutatják be a szövegnyelvészet különböző irányzataiba tartozó eszközökkel, hogy milyen következményei lehetnek a nyelv/művészet/joggyakorlat és a hatalom találkozásának.

A nyelv és hatalom kapcsolatának eme szűkebb leírásai mellett jóval általánosabb következtetésekre és kapcsolatokra utaló gondolatok is előkerülnek. Igaz ugyan, hogy a társasnyelvészet (amelynek hagyományosan központi témája a nyelv szerepének vizsgálata a hatalom megszerzésében és megtartásában) önállóan nincs jelen a kötet tanulmányaiban, de azért találhatunk szociolingvisztikai, nyelvészociológiai és – bár sajátosan értelmezett – nyelvantropológiai írásokat, Csányi Vilmos előadása (*Az emberi természet és a hatalom*) pedig kiváló alapja annak, hogy az akár az etológia részterületként is értelmezhető, a nyelvet mint

viselkedést vizsgáló társasnyelvészetet ne tekintjük teljesen hiányzóknak.

A hatalom – mint Csányi Vilmos írja – kulturális konstrukció, ami az emberi csoportokban a rangsor és az agresszió természetét és funkcióját megváltoztató biológiai tulajdonságok miatt alakult ki. A hatalom mint ilyen erősen kötődik az ember társas tulajdonságaihoz, és bár napjainkra inkább *társadalmi* jelenségként kezelik (lásd például Max Weber szociológiai hatalom-elméletét), mégis jóval többet tudhatunk meg róla, ha az ember *társas* tulajdonságaiból indulunk ki, és – az evolúciós pszichológia terminusát használva – az etiológiai funkcionális alapján járunk el. Az etiológiai funkcionális azt jelenti, hogy amikor egy jelleg, adott esetben a hatalom funkcióját meg akarjuk állapítani, nem az aktuális bemenetekre és kimenetekre kell koncentrálnunk, hanem a jelleg evolúciós múltjára és arra a környezetre, ahol és amikor a kérdéses funkció kifejtette oksági hozzájárulását saját szelekciójához.⁵ Ezt a releváns időszakot (és itt ismét Csányira kell utalnunk) a hatalom esetében is (mint társas funkcióink és tulajdonságaink túlnyomó többsége esetében szintén) a Homo-nemzetség kialakulásának és fejlődésének időszakára helyezhetjük, ami nagyjából a kőkorszaknak feleltethető meg.

A hatalom alapja az ember szabálykövetési képessége, és hogy a csoporthierarchia egyes pozícióiba nemcsak személyek, hanem egyes szabályok is kerülhetnek, amelyeknek a közösség tagjai éppen úgy engedelmeskednek, mint ha a szabályokban foglalt utasítások domináns személyektől származnának. A szabálykövető tulajdonság és a vegyes rangsor azonnali következménye, hogy az erőforrások elosztása a közösségen belül többé nem a fizikai agresszió segítségével történik. Jól megfigyelhető ez a ma élő archaikusnak tekinthető közösségekben is, ahol szabályok segítségével oldják meg az elosztás problémáját. A préda, a hús osztójában lelhetjük fel a protohatalom képviselőjét. Az osztónak hatalma van az elosztás felett – ol-

vashatjuk Csányinál –, ugyanakkor az osztót választják, tehát ő a közösség képviselője, hatalma a közösségtől ered.

A hatalom eme korai, társas alapú protoformája már világosan mutatja a hatalomnak mint társadalmi konstrukciónak a jellegzetességeit, amelyben a közösség tagjainak pozíciója már nem kizárólag a fizikai erőn alapul, itt az intelligens, a jó kommunikációs képességű, a társas kapcsolatokat kialakítani és ápolni képes személy előbbre kerülhet a rangsorban, mint a nyers erő megtesztetője.

A modern hatalom mindenben megfelel egy a biológiában jól ismert evolúciós jelenség, a *megszaladás* kritériumainak, amikor is egy kiemelt tulajdonság adaptív értéke oly nagy mértékű, hogy az adott tulajdonság akár kártékony mértékben „túlfejlődik”. Az emberi természet biológiai tényezői számára optimális kulturális rendszerben a hatalom az erőforrások igazságos elosztását szolgálja, az igazság konstrukciója persze tisztán kulturális jellegű, de amíg a társadalom nagyobb része részt vehet ebben a konstrukcióban, a hatalom többé-kevésbé jól működhet. A megszaladási jelenség ott figyelhető meg, ahol az igazság konstrukciója, amelyet a hatalomnak szolgálnia kellene, esetlegessé válik, gyakorlatilag megszűnik, és a hatalom kizárólag önmagát, önnön konstrukcióját szolgálja.

Számtalan olyan esetet ír le a társasnyelvészet, amikor a hatalom éppen a nyelv segítségével próbálja önmagát reprodukálni. Ilyen például a lingvicizmus, amely révén az államok társadalmilag behatárolják a hatalom nélküli csoportok értékekhez való hozzájutását, s ezáltal e csoportokat fogyatékosnak tüntetik fel. „Ennek következtében a kisebbségek értékei (például nyelvük és kultúrájuk) erejüket veszítik, és nem válthatók át más értékekké vagy a hatalmi szerkezet pozícióivá. Ugyanakkor a domináns csoport értékei (például nyelvük és kultúrájuk) társadalmi szinten megtartják értéküket, így más értékekké vagy a hatalmi szerkezet pozícióivá alakíthatók.”⁶ A lingvicizmus egyik fő megnyilvánulási területe a kisebbségi oktatás és a nyelv-
mű-

velés, amelyekben elterjedt jelenség az eltérő nyelvekkel és nyelvhasználattal szembeni türelmetlenség.

A nyelv művelés képviselői közül az ismertetett kötetben Balázs Géza nevével találkozhatunk, aki írásában egy meglehetősen eklektikus, Illyéstől az internetes népi humorig ívelő idézethalom elősorolása után nyelv művelő programjának, a több könyvből⁷ is hírhedtté vált „nyelvstratégiájának” fontosságáról próbálja meg meggyőzni az olvasót. Meglehetősen visszatetsző és hiteltelen, hogy miközben „antropológiai nyelvész-ként” a nyelv elnyomásáról (p. 130) vagy az informatika és média tömeges méreteket öltő manipulációjáról (p. 149) ír, nyelv művelőként éppen ő volt az, aki meglehetősen felzúdulást kiváltva betiltotta a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda internetes fórumát,⁸ vagy a határokon túli magyarokat, köztük nyelvészeket végig sértve megengedhetetlen stílusban gúnyolódott (amúgy a kötetbeli írásában elítélőleg említett média számos manipulációs eszközt felhasználva) a felvidéki és erdélyi magyarok nyelvhasználatán.⁹

Ezzel a nézetrendszerrel éppen ellentétes elveket (és ami igazán fontos: gyakorlatot) hirdet Gúti Erika és Szépe György írása (*A szivárvány-koalíció nyelvpolitikája*). Abból kiindulva, hogy szinte mindnyájan elszenvedői vagyunk valamilyen formában a hatalomnak, illetve a hatalom nevében fellépő konzervatív bürokráciának, felelős tudósként vallják a laboví elvet, hogy a nyelvésznek kötelessége tudását a közösség hasznára fordítani, ugyanis az „alávetettek közül kevésnek van hatékony érdekérvényesítő ereje. Az ő nevükben vezető csoportok, illetve az ügyükkel azonosuló értelmiségiek: kutatók, aktivisták” kötelesek megszólalni. „Alulnézeti” nyelvpolitikájuk abból indul ki, hogy a nyelvi jogok az emberi jogok kihagyhatatlan része, és a nyelvpolitika olyan keretet jelent, amely a beszélőknek, azok különféle csoportjainak a boldogulását segíti elő (p. 111). Írásukban a nem sztenderd nyelvi beszélők, a gyermekek és ifjak, a fogyatékkal élők, a migrációban résztvevők, az „árva

nyelveket” beszélők (főleg a cigányok), a funkcionális illiterációtól sújtottak, a kétnyelvű beszélők és az idegennyelv-oktatás szempontjából perifériára szorultak megsegítésének lehetőségeiről és fontosságáról szólnak. Arról, hogy „Ezek a problémák forradalmasításra váró helyzetek. A következő »forradalmat« nem bástyák, paloták lerombolása fogja jelezni, hanem a tudás és a jogok használata, a civil szférából.” (p. 126).

A Csányi Vilmos előadásából eredeztethető gondolatmenethez (a hatalom „megszaladásához”) illeszkednek Bańcerowski Janusz és Tóth Szergej írásai is. Bańcerowski tanulmánya (*A nyelv mint a manipuláció eszköze*) az első három oldal kivételével újraközlése *A nyelv titkai* című korábbi, 1997-ben megjelent írásának,¹⁰ amelyben a nyelvi manipuláció és „újbeszéd”¹¹ jelenség, a propagandaközlés szerkezete és funkciói, valamint a pletyka mint kommunikációs aktus tárgyalására kerít sort. Bár a szerző az irodalomjegyzékét kiegészítette néhány újabb művel, a szöveg maga nem változott a tíz évvel ezelőtthez képest, ezért aztán hiába is keresnénk benne olyan fontos könyvek hatását, mint mondjuk Szvetelszky Zsuzsanna *A pletyka* című munkája,¹² amelynek segítségével sokkal szervezettebben, a pletykát nem egyszerűen csak az „információátadás »suttogó« formája”-ként (p. 103) értelmezhetné.

Az *Egy totális diktatúra nyelve* című tanulmány Tóth Szergej elmúlt másfél évtizedben megjelent írásaiból lehet ismerős. (Jól mutatja a szerző e téren végzett kutatásainak mélységét és sokszínűségét az irodalomjegyzékben felsorolt tizenhat, témába vágó műve.) Tóth Szergej számtalan adattal alátámasztva elemzi a szovjet birodalmi nyelv kialakulásának és működésének folyamatait, elsősorban a szovjet időszak alatt az orosz nyelvben, főleg a lexikában (illetve a nominációban) bekövetkezett olyan jellegű változások okait, melyek a „totalitárius hatalomgyakorlás következményeinek, egy sajátos »negatív« hatású nyelvpolitikának

tudhatók be” (p. 165). Mindehhez járul a tábori szleng, a gulágargó bemutatása, amelynek hatásáról talán elég azt a tény tudni, hogy a „represszív politika – Lenin és Trockij 1918-ban (!) felállított koncentrációs táboraitól Sztálin gulág-rendszerén át a brezsnyevi »tespedés« világmércével sem mérhetően túlzásfolt büntönetiig – szépített adatok szerint is legalább 100 millió embert, a felnőtt lakosság csaknem egynegyedét zárja hosszabb-rövidebb időre a börtönökbe, s hozza ezúton napi kapcsolatba az alvilág nyelvével”¹³. Ennek hatása napjainkig érezhető, hisz mint Larin írja: „A »zóna« egykor körülöttünk volt, meg mellettünk, ma pedig bennünk van, az emlékezetünkben”¹⁴.

Az ismertetésben említett írásokból jól látszik, hogy bár a különböző szerzők különböző szempontok és módszerek segítségével, és eltérő témák kapcsán szólnak a hatalomról, összességében mégis egy egységes logikai szála felfűzhető gondolatmenet született együttgondolkodásuk nyomán. Ilyen módon a *Hatalom interdiszciplináris megközelítésben* több lett, mint tanulmányok vagy előadások gyűjteménye.

Ha a szellemi tartalom fizikai megjelenéséről is szólni akarunk, és a kötetet mint könyvet lapozgatjuk, azt mondhatjuk, hogy gondosan elkészített, szépen kivitelezett művet tartunk a kezünkben, időtálló kemény borítóval, olvasást segítő tipográfiával, számtalan illusztrációval. (Bár a helyenként előforduló helyírási hibák miatt azért időnként felszisszen a recenzens.) A kötetet a filozofok igényeit is kielégítő név- és tárgymutató zárja, olvashatunk az írások szerzőiről is, és – mintegy önreflexióként – két és fél oldalban médiaszemlét találunk benne, mert – mint a szerkesztő írja az *Előszó*-ban – az „előzetesen tervezett programból kimaradt ugyan a hatalom és média témakör, de a konferenciára frissiben reagáló helyi online médiából közölt tudósításrészletek, sajátos tükröt tartva, talán valamiféle kárpótlást nyújtanak ezért” (p. 8).

Végül is mit is mond ez a tanulmánygyűjtemény? Azt, hogy „a hatalom egyetemes,

meghatározó jelenség, átszövi a föld élőlények életét, mindennapjait, mozgatja az evolúciós és »revolúciós« folyamatokat, olyan erő, amely mindenkit érint, függetlenül attól, hogy érti a lényegét, vagy sem, él/visszaél vele, vagy éppenséggel elszenvedti azt” (p. 8). – Hát akkor legalább próbáljuk megérteni a lényegét. Ebben segíthet ez a kötet.

Kiss Tamás

JEGYZETEK

¹ Hogy éppen ezt a két szót néztem meg, annak okát érdemes talán Kapitány Gábor és Kapitány Ágnes írásából idéznem: „(Egyfelől igaz az a gyakran hangoztatott állítás, hogy a politika [illetve a politikai hatalom] és az erkölcs más-más racionalitás szerint működik, másfelől viszont baj van, ha a politika [illetve a politikai hatalom] nincs az erkölcs *kontrollja* alatt.) A hatalom természetesen ha tudja, igyekszik kivonni magát e kontroll alól. Ennek érdekében általában kétféle taktikát alkalmaz: vagy hipokrita, megpróbál erkölcsösnek mutatkozni, magát erkölcsi mintaként beállítani, hogy »megadva az istennek, ami az istené«, annál zavartalanabban alkalmazhassa a »császárság« logikáját; vagy megpróbálja fokozatosan legyengíteni, vagy akár teljesen kiiktatni az erkölcsi kontrollt. (A mai szuperhatalmi hatalomgyakorlásban mind a két taktika szépen nyomon követhető.) Az erkölcsi kontroll gyengülése mindenképpen nagy veszély, ezért *annak, aki ma felelősnek érzi magát az emberiség sorsáért, egyik legfontosabb teendője, hogy az erkölcsi alapállás gyengítésére irányuló, az utóbbi évtizedekben szaporodni látszó törekvésekkel szemben megfelelő ellenerőket mozgósítson.*” (pp. 61–2).

² Bugyinszki György: *Fahrenheit 9/18. Népszabadság* 2006. október 7. Hétféje melléklet, p. 1.

³ Vö.: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Hatalom>

⁴ Szilágyi N. Sándor: *Elmélet és módszer a nyelvészetben (különös tekintettel a fonológiára)*. Kolozsvár, 2004. pp. 41–2.

⁵ Vö.: Nemes–Molnár, *Magyar Tudomány* 2002. pp. 21–2.

⁶ T. Skutnabb-Kangas: *Nyelv, oktatás és kisebbségek*. Budapest, 1997. p. 65.

⁷ Elsősorban: *Magyar nyelvstratégia*. Budapest, 2001.

⁸ A részletekről lásd: http://dragon.klte.hu/~tkis/e-nyelv_forum.html

⁹ Lásd Kontra Miklós: Apropó „De azért egy értelmiséginek tudnia kell, hogy min ironizál”. *Kritika* 2006/ május. pp. 14–6.

¹⁰ *Magyar Nyelvőr* 121. pp. 190–203.

¹¹ Az Orwell használta *Newspeak* magyar megfelelője Sziígyártó László fordítása óta (G. Orwell: 1984. Európa Könyvkiadó: Budapest, 1989.) természetesen inkább *újbeszél* (vö.: i. m. 329–42 http://hu.wikipedia.org/wiki/Újbeszél_nyelv).

¹² Budapest, 2002.

¹³ Fenyvesi I. In: *A szlengkutatás útjai és lehetőségei*. Debrecen, 1997. p. 186.

¹⁴ *Novyj mir* 1994/3, p. 244.

Osztetzky Éva

Acquisition du français et évaluation lexicale

[Francia nyelvtanulás és a szókincs értékelése]

Université de Pécs: Pécs, 2004. 219 p.

Osztetzky Éva a Pécsi Tudományegyetem Francia Tanszékének oktatójaként a francia nyelv hazai tanításának elkötelezett harcosa. *Acquisition du français et évaluation lexicale* című könyve – amelynek előzménye a 2003-ban a Tinta Könyvkiadónál megjelent *Lexicologie et enseignement du français* (ismertetését lásd a *Modern Nyelvoktatás* X. évfolyam 1. számában) – kontrasztív megközelítéssel vizsgálja a francia nyelvet tanuló magyarok specifikus problémáit a szókincs tekintetében: összegzi a szókincs elsajátításával kapcsolatos elméleti tudnivalókat, számba veszi a megszerzett szókincs felmérésének, értékelésének elméleti lehetőségeit és gyakorlatát, ismerteti az erre kidolgozott módszert, illetve az ennek alapján Baranya megyében elvégzett felmérést, majd következtetéseket fogalmaz meg a tanítandó szókincs összetételével, a tanítás és a tanulás módszereivel és eszközeivel kapcsolatban.

Minden nyelvtanárt foglalkoztat a kérdés, hogy valójában mekkora és milyen összetételű szókincset tanít, illetve hogy a tanítványok tényleges szókincse mekkora, milyen összetételű és funkcionális szempontból

mennyire adekvát. Ebből adódnak a további kérdések: hogyan lehet képet alkotni egy nyelvtanuló szókincséről (mennyiségi és minőségi kritériumok alapján), valamint hogyan fejleszthető hatékonyan a szókincs a nyelv tanításának és tanulásának folyamatában. A könyv ezekre a kérdésekre keresi a választ.

A szerző először a nyelvelsajátítással, majd az értékeléssel kapcsolatos szakirodalmat összegzi. Ezek a fejezetek együtt kezelik általában a nyelvelsajátítással és konkrétan a szókincs elsajátításával kapcsolatos problémákat, és foglalkoznak a franciát tanuló magyar anyanyelvű diákokra különösen jellemző jelenségekkel. Ez a kettős megközelítés leginkább az értékeléssel foglalkozó fejezetre jellemző.

A könyv erényei azokban a részekben mutatkoznak meg, amelyekben a szókincsnek a kommunikatív nyelvtanításban betöltött helyét, az aktív és a passzív szókincs kérdését tárgyalja (pl. II. 2.), illetve a felmérés ismerteti.

A szókincs a manapság általánosan alkalmazott, a kommunikációs kompetenciákra épülő nyelvtanítási módszerekben úgynevezett keresztkompetenciának számít, vagyis elsajátítása a szóban forgó kommunikációs készségek elsajátításának egyik összetevőjeként jelenik meg. A használatban lévő tankönyvek ennek megfelelően a megtanulandó szókincset általában kontextusban jelenítik meg, és többé-kevésbé törekednek arra, hogy a nyelvtanulók – az egyes feladatok során, különös tekintettel a szerepjátékokra, valamint a szövegértési és szövegalkotási gyakorlatokra – lehetőleg minél nagyobb mértékben aktívan is alkalmazzák.

A felmérés a Pécsen és Komlón élő 12–20 éves korosztályra terjedt ki a két város franciát tanító valamennyi intézményében: két általános iskolában, nyolc gimnáziumban és a Pécsi Tudományegyetemen végezték a vizsgálatot, összesen 948 tanuló részvételével, 2000 novembere és 2001 márciusa között. A szerzőt elsősorban az egyetemista korosztály, azon belül is a francia szakosok, azaz több-